

Kuukausikokous 20.4.2018

Tapani Konttinen;

## **Esitelmä Ylivieskan seudun kansallisten seniorien kuukausikokouksessa 10.4.2018**

### **SUOMEN SYNTY**

#### **Aluksi**

Suomi täytti viime vuonna 100-vuotta, mikä tarkoittaa, että Suomi on ollut 100-vuotta ulkovaltojen tunnustama itsenäinen valtio. Suomen kehittyminen valtioksi ja suomalaisten kansakunnaksi oli kuitenkin pitkä prosessi. Itsenäistymistä edelsi 600-vuotta Ruotsin valtaa ja sen jälkeen 100-vuotta Venäjän valtaa. Itsenäisyytemme alkuaikojen historioitsijat olivat kehittäneet käsitteen Ruotsi-Suomi, mitä myös minun aikanani kouluhistoriassa käytettiin. Tosiasiassa sellaista valtakuntaa kuin Ruotsi-Suomi ei koskaan ollut. Oli vain Ruotsin kuningaskunta, jolloin Suomi oli siinä Östland, Itämaa eli käytännössä Ruotsin maakunta, kuten Götanmaa tai Skåne. Käytetyn termin taustalla lienee ollut aitosuomalaisten historioitsijoiden halu korostaa suomalaisuutta sekä myös isovelikompleksi vanhaa isäntämaata kohtaan. Ruotsalaiset historioitsijat eivät käytä käsitettä Ruotsi-Suomi. Ei siis todellakaan ollut kysymys Itävalta-Unkariin verrattavissa olevasta kaksoismonarkiasta. Östland erosi muista Ruotsi maakunnista siinä, että täällä rahvas enimmäkseen puhui suomea, mutta virkamiehet, aatelisto sekä suurin osa papistoa ja porvaristoa olivat kuitenkin vankasti ruotsinkielisiä. Tämä tilanne jatkui vielä pitkälle 1800-luvulle Venäjän vallan aikaan. Suomalaiset kylläkin olivat täysivaltaisia Ruotsin kruunun alamaisia muissakin suhteissa kuin arvostettuina sotilaina suurvallan armeijassa. Olihan Suomen säädyillä edustus Ruotsin valtiopäivillä. On myös herjattu, että Ruotsi taisteli lukuisissa suurvalta-aikansa sodissa viimeiseen suomalaiseen säästään ruotsalaista verta. Tämä ei pidä paikkaansa. Ruotulaitos eli sotaväen otot toimi emämaan maakunnissa yhtä tehokkaasti ja armottomasti kuin valtakunnan itäisessä puoliskossa.

#### **Ruotsin suurvaltakauden sodat, Isoviha ja Pikkuviha.**

Ruotsi kävi suurvaltakautensa aikana jatkuvasti sotia ympäri Eurooppaa. Venäjä, Tanska ja Puola olivat vakiovihollisia. Ruotsin 1600-1700 luvun kuninkaasivat olivatkin enimmäkseen soturikuninkaita. Tunnetuimpia olivat Kustaa II Adolf, joka kaatui kolmekymmentävuotisen sodan aikana Lützenissä 1632 sekä Kaarle XII, jonka arvostelukyvyttömyyttä osoittavien sotaretkien seurauksena Ruotsin suurvalta-asema alkoi murentua. Narvan taistelu 1701 Venäjää vastaan vielä voitettiin, mutta Pultavan selkäsaunan jälkeen 1709 alkoi alamäki. Venäjää johti tuolloin itsevaltiaasti tsaari Pietari Suuri. Sotia käytiin aivan riittävästi myös Suomen kamaralla. Suurimmat koettelumukset olivat Suurta Pohjansotaa 1700-1721 seurannut Isoviha sekä Hattujen sota 1742-1743, jota seurasi Pikkuviha. Kummankin ”vihan” aikana maa oli venäläisten miehittämänä, jolloin maata ryöstettiin, naisia raiskattiin, ihmisiä tapettiin ja pakkosiirrettiin Venäjälle. Isonvihan aikana terrori ulottui jopa sellaisiin mittasuhteisiin, että oli perusteltua puhua kansanmurhasta.

Sodat 1700-luvulla Suomen maaperällä eivät kuitenkaan päättyneet Pikkuvihan jälkeiseen Turun rauhaan 1743, vaan seurasi vielä Kustaa III:n ikioma, vaiherikas Kustaan sota, joka päättyi Värälän rauhaan 1790. Tähän sotaan liittyi mielenkiintoinen episodi, ns. Anjalan liitto 1788. Kyseessä oli suomalaisten upseerien kapina, joka kuitenkin Anjalan liiton hajotessa kuivui kokoon. Anjalan

liiton taustahenkilöitä oli Ruotsin armeijasta Venäjälle loikannut Georg Magnus Sprengtporten, joka kaavaili Suomen erottamista Ruotsista itsenäiseksi valtioksi tai Venäjään kuuluvaksi itsehallintoalueeksi. Se lienee ollut ensimmäinen Suomen itsenäisyyteen tähdännyt hanke. Anjalan liitossa mukana olleet upseerit tuomittiin kuolemaan, mutta vain yksi teloitettiin.

Suomeen kuuluneiden Viipurin ja Käkisalmen läänien turvallisuutta ja tulevaisuutta ajatellen ratkaiseva tekijä oli Pietarin kaupungin perustaminen 1703. Tilanne oli hieman samanlainen kuin Talvisodan alla, jolloin Neuvostoliitto katsoi Suomen rajan olevan liian lähellä Leningradia. Samoin katsoi Venäjä 1700-lulla, että potentiaalisen vihollismaan raja on liian lähellä silloista pääkaupunkia. Tämän Venäjä huomioi Ruotsin ja erityisesti sen itäisen osan Suomen kannalta onnettomasti päättyneiden Suuren Pohjan sodan ja Pikkuvihan jälkeisissä rauhanteoissa. Edellisen päätteenä päätettiin solmitussa Uudenkaupungin rauhassa 1721 menetettiin Viipurin ja Käkisalmen läänit ja jälkimmäisen jälkeen 1743 solmittu Turun rauha siirsi valtakuntien välisen rajan jo Kymijoen saakka.

### **Suomen puolustus 1700-luvulla ja Sveaborg**

Suomen puolustus oli pahoin laiminlyöty ja puolustaminen oli yhä vaikeampaa uuden entistä lähempänä maan sydänalueita sijaitsevan rajan vuoksi. On lisäksi muistettava, että silloisen strategisen ajattelun mukaan armeijalla täytyi olla linnoitettuja tukikohtia, joista käsin se pystyi operoimaan ja jonne se tarpeen vaatiessa saattoi vetäytyä nuolemaan haavojaan. Ruotsin valtakunnan itäisessä osassa Suomessa ei tällaisia tukikohtia rajan siirtojen vuoksi enää ollut. Lisäksi tsaari Pietari Suuri oli aloittanut uuden pääkaupungin Pietarin linnoittamisen. Pietari Paavalin linnoituksen rakentaminen aivan uuden pääkaupungin keskelle aloitettiin 1712 ja Pietarista länteen työntyville saarille rakennettiin vahva Kronstadtin merilinnoitus, joka oli samalla Venäjän 1703 perustetun laivaston tukikohta.

Suomi oli siten Turun rauhan jälkeen täysin avoin idästä tuleville hyökkäyksille. Kysymys oli myöskin siitä, kuka hallitsee Itämeren ja sallitaanko Venäjän sotalaivastolle vapaa pääsy aina Ruotsin rannikolle saakka. Ruotsin kannalta katsoen kysymys oli siten myöskin valtakunnan puolustusjärjestelmästä kokonaisuutena. Länsirannikolla sijaitsevan Göteborgin ja itämerenrannikolla sijaitsevan Karskronan lisäksi haluttiin valtakunnan itäiseen osaan Suomenlahden rannikolle vahva merilinnoitus, joka sittemmin sai kuvaavasti nimekseen Sveaborg, Ruotsinlinna, joka suomalaisten suussa vääntyi Viaporiksi. Rakennustöitä johtamaan valittiin tykistön everstiluutnantti Augustin Ehrensvärd. Kyseessä oli suurin rakennushanke, mihin Ruotsin valtio koskaan oli ryhtynyt. Ruotsi ja Ranska olivat liitossa Venäjää vastaan, joten Ranskan intresseissä oli tukea Ruotsin valmistelevia sotaponnistuksia ja se lahjoittikin tarkoitukseen 90 kultatynnyriä. Rakennustyöt aloitettiin 1748 ja niitä jatkettiin sekä Ruotsinvaltion että Venäjänvaltion ajan.

Ruotsin ulkopoliittinen asema muodostui 1800-luvun alussa kuningas Kustaa IV Aadolfin aikana entistä tukalammaksi. Taustalla oli toistuvat sodat Venäjää vastaan sekä jatkuvat erimielisyydet Tanskan kanssa Etelä-Ruotsin maakuntien omistuksesta. Tilannetta kärjisti vielä se, että vanha liittolainen ja tukija Ranska oli Napoleonin aikana kääntynyt Ruotsia vastaan. Seurauksena oli tsaari Aleksanteri I:n ja Napoleonin Tilsitissä 1807 solmima sopimus, jonka mukaan Venäjä voi valloittaa Suomen Ruotsilta ilman, että Ranska puuttuu asiaan. Analogia on ilmeinen vuonna 1939 Neuvostoliiton ja Saksan välisen Molotov-Ribbentrop sopimuksen kanssa. Kummassakin tapauksessa jatkokin oli hyvin samantapainen.

## Suomen sota 1808-1809

Venäjä hyökkäsi 21.2.1808 Suomeen ilman sodanjulistusta, minkä puuttumista pidettiin ajan tapojen mukaisesti karkeana diplomaattisena virheenä. Lisäksi sota aloitettiin talvella, jolloin Suomenlahti oli paksussa jäässä. Talvisotaa ja ympärillä olevan meren jäätymistä ei Viaporin puolustusta suunniteltaessa oltu otettu huomioon. Kaiken lisäksi Viaporin huolto oli laiminlyöty. Operatioita Suomea vastaan oli suunnitellut 1784 Venäjän palvelukseen siirtynyt edellä mainittu Georg Magnus Sprengtporten.

Kun venäläiset aloittivat Viaporin piirityksen, oli Suomen maa-armeijan pääosa jo perääntymässä Pohjanmaata kohti. Viaporin komendanttina oli amiraali Carl Olof Cronstedt, Kustaan sodan aikainen Ruotsinsalmen taistelun sankari. Cronstedtin ja hänen lähimpien neuvonantajiansa taistelumoraali oli huono. Venäläisten käynnistämien neuvotteluiden ja antautumisvaatimusten seurauksena päädyttiin aselepoon, jonka piti päättyä antautumiseen, ellei 3.5.1808 mennessä Ruotsista tule apua. Apua ei tullut ja Viapori antautui.

Epäilemättä Cronstedt syyllistyi maanpetokseen ja hänet tuomittiinkin sodan vielä kestäessä Tukholmassa sotaylioikeudessa kuolemaan, tosin poissaolevana. Ymmärrettävistä syistä Cronstedt ei mennyt tähän oikeuden istuntoon vastaamaan maanpetoksestaan. Sitten hänet pelasti Aleksanteri I, joka järjesti virkaheitolle amiraalille armahduksen, eläkkeen ja jopa turvakaartin, joka halveksitulle Viaporin luovuttajalle oli ilmeisen tarpeellinen.

Voi tietysti aiheellisesti kysyä, olisiko sodan lopputulos mitenkään muuttunut, vaikka Cronstedt joukkoineen olisikin uljaasti hyökännyt Viaporista Helsinkiin ja taistellut urhoollisesti venäläisiä vastaan. Ainakin ihmisuhreja, sekä sotilaita että siviilejä ja lisäksi taloudellisia tuhoja, olisi tullut enemmän. Sodan lopputulos oli Ruotsin kannalta onneton, mutta oliko se loppujen lopuksi pitkässä juoksussa onneton Suomen kannalta, päätelkään itse kukin tykönsä.

Keisari Aleksanterille oli Viaporin valtaus ulkopoliittisessa pelissä saavutettu loistava voitto. Hän lähettikin ”Herra veljellen” Napoleonille ilosanoman: ”Linnoitus on veistetty peruskallioon ja sen varustuksena on 1900 tykkiä. Käsiini on langennut myös sadan aluksen sotalaivasto. Tapahtuma vie loppuun Suomen haltuunoton”. Siten Aleksanteri I onnistui siinä, mikä Stalinille ei 1939 onnistunut.

## Porvoon valtiopäivät

Suomen sodan vielä jatkuessa järjestettiin Porvoossa maapäivät, joita juhlallisesti on kutsuttu valtiopäiviksi. Keisari määräsi säädöt kokoontumaan maaliskuussa 1809 Porvooseen Ruotsin valtiopäiväjärjestyksen mukaan. Säädöt vannovivat uskollisuuttaan keisarille, joka puolestaan vakuutti pitävänsä voimassa perustuslailliset oikeudet ja liitti ”Suomen kansakuntien joukkoon”.

Aleksanteri I antoi hallitsijanvakuutuksensa 29. maaliskuuta 1809. Suomi sai pitää vanhat lakinsa, uskontonsa ja erioikeutensa, eikä sitä liitetty suoraan Venäjään, vaan siitä muodostettiin autonominen [suuriruhtinaskunta](#), jonka suuriruhtinas Venäjän keisari oli. Suomen perustuslaeiksi jäivät [Kustaa III:n](#) aikaiset lait, joissa hallitsijalla on suuret valtaoikeudet. Nyt Suomelle luotiin kuitenkin oma erillishallinto. Oleellisinta tässä oli hallitsijan vakuutus, että voimaan jäivät perustuslailliset oikeudet ja Ruotsin vallan aikaiset lait.

Haminan rauhansopimus, joka päätti Suomen sodan, allekirjoitettiin 17.9.1809. Siinä Ruotsi joutui luovuttamaan Suomen Venäjälle, jolloin rajaksi lännessä tuli Tornionjoki ja Muonionjoki. Haminan

ja Uudenkaupungin rauhansopimuksissa Venäjälle luovutetut Kymijoen itäpuoliset osat ns. ”Vanha Suomi” liitettiin Suomen suurruhtinaskuntaan. Tällöin Suomen itäraja tuli paikalle, missä se oli Talvisodan jälkeiseen Moskovan rauhaan saakka.

### **Helsingin valtiopäivät 1863 ja 1800-luvun sodat**

Seuraavan kerran valtiopäivät kokoontuivat vasta [Aleksanteri II:n](#) kutsuttua Suomen säädyt [Helsingin valtiopäiville](#) vuonna 1863. Pitkää valtiopäivien välistä aikaa nimitetään nimillä ”[valtiotyö](#)” ja ”[virkavaltaisuuden aika](#)”. Suomen suuriruhtinaskunnan juoksevat asiat hoidettiin virkamiesten voimin [senaatin](#) johdolla. Tärkeä osuus oli myös Pietarissa toimivalla ministerivaltiosihteerillä, jolla oli suora keskusteluyhteys keisarin kanssa. Kansakunnan rakentamisen voi katsoa alkaneen Helsingin valtiopäivistä 1863 ja jatkuneen aina Suomen itsenäistymiseen saakka.

Suomen suurruhtinaskunta sai elää ja kehittyä suhteellisen rauhassa koko 1800-luvun. Suomen maaperällä ei sodittu ja ainoat meitä koskettavat sodat olivat Krimin sota 1853-1856 ja Venäjän-Turkin sota 1877-1878. Ensiksi mainittu tunnetaan Suomessa myös nimellä Oolannin sota. Tunnetun laulun mukaan ”.. *se Oolannin sota oli kauhia, kun engelsmanni Suomemme rannoilla, seilas kolmella sadalla laivalla jne.*” Se on tietenkin kaikille tuttu laulu, mutta laivoja ei kylläkään ollut kolmeasataa, vaan paljon vähemmän. Englantilais-ranskalainen laivasto-osasto kävi pommittamassa Viaporin mereltä käsin, Bomarsundin keskeneräinen linnoitus Ahvenanmaalla tuhottiin ja Pohjanlahden rannikkokaupunkeja käytiin ammuskelemissa.

Suomen kaarti osallistui Venäjä-Turkin sotaan osana Venäjän armeijaa. Kaarti kunnostautui sodassa osana Venäjän armeijaa ja ”[kärsi kauvan vilua ja nälkää Balkanin vuorilla taistellessa](#)”, kuten tunnetussa marssilaulussa sanaillaan.

Keisarin hallitsijavakuutus ja hyväksytyt hallintoyhteisöt takasivat Suomen suurruhtinaskunnalle mahdollisuuden kehittyä erillään emämaasta Venäjästä. Suomen raja muodosti tullirajan, venäläiset eivät päässeet suurruhtinaskunnan virkoihin ja heillä piti olla passi ylittäessään Suomen rajan. Tuli oma raha markka, omat postimerkit ja siinä ohessa myös suomen kielen asema vahvistui. Suomesta tuli virkakieli ruotsin rinnalle. Tällä toimenpiteellä venäläiset halusivat heikentää ruotsin kielen asemaa ja hillitä mahdollisia revanssihaluja Suomen liittämistä uudelleen Ruotsin yhteyteen.

### **Kansallisuusaatteen herääminen ja helmikuun manifesti**

1800-luku oli Euroopassa levotonta kuohuntaa ja uusien aatteiden aikaa. Liberalismi ja nationalismi voittivat alaa ja ulottuivat Suomeen saakka. Kansallisen herätyksen ydinjoukon muodostivat Snellman, Runeberg, Cygnaeus, Topelius ja Lönnrot. Eryityisesti Snellman korosti kansan sivistystason merkitystä pyrittäessä täydelliseen itsenäisyyteen. Maan itsenäistyessä 1917 Suomi olikin lukutaitoisten luterilaisten vaurastuva maatalousmaa.

Suomalaiset olivat osanneet hyvin luovia Venäjän itsevaltioiden tsaarien uskollisina ja kuuliaisina alamaisina. Venäjällä oli kuitenkin vahvistunut venäläiskansallinen slavofiilia, jonka edustajat eivät katselleet hyvällä silmällä emämaasta yhä selkeämmin eriytyvää suurruhtinaskuntaa. Raja, passi, venäläisten virkakielto Suomessa sekä oma raha olivat pahiten hieittäviä asioita. Seurauksena oli, että keisari Nikolai II antoi 1899 ns. helmikuun manifestin, joka kavensi Suomen valtiopäivien lainsäädäntövaltaa ja sen koettiin olevan vaimisteltu vallankaappaus Aleksanteri I:n hyväksymää Suomen perustuslakia vastaan. Keisari ei ottanut vastaan 500 kansalaisen lähetystä, joka toi Pietariin manifestia vastustavan adressin. Seurasi passiivisen vastarinnan kausi, joka kuitenkin

huipentui kenraalikuvernööri Bobrikovin murhaan senaatin portaikossa 1904. Aktiivinen vastarinta vahvistui.

Suurlakko loka–marraskuussa [1905](#) oli laaja vallankumouksellinen [lakko](#). Suomessa tapahtuma oli sekä suomalaisten yhteinen kansannousu Venäjän keisarikuntaa vastaan että osa 1900-luvun alussa suomalaisten kesken käytyä sisäpoliittista valtataistelua. Suurlakko johti ensimmäisen [venäläistämiskauden](#) päättymiseen ja [säätö-yhteiskunnan](#) muuttumiseen parlamentaarisen kansalaisyhteiskunnan suuntaan. Viimeksi mainitun suhteen toteutuivat yleinen ja yhtäläinen [äänioikeus](#) sekä kansanedustuslaitoksen eli [eduskunnan](#) perustaminen Suomeen. Naiset saivat Suomessa äänioikeuden 1906. Korkein poliittinen valta jäi kuitenkin [Venäjän keisarin](#) ja keskushallinnon haltuun.

1800-luvun loppupuoli ja 1900-luvun alku olivat Suomen taiteen kulta-aikaa, sekä kirjallisuudessa, kuvataiteessa, musiikissa että arkkitehtuurissa. Nimet Akseli Gallen-Kallela, Tyko Sallinen, Aleksis Kivi, Eino Leino, Jean Sibelius, Eliel Saarinen vain muutamia mainitakseni ovat piirtyneet pysyvästi kansakunnan historiaan.

Ensimmäinen maailmansota alkoi 1914. Seuraukset olivat Venäjälle katastrofaalisia. Suomalaisia ei joutunut Venäjän armeijaan muuta kuin vapaaehtoisina huolimatta 1901 säädetyistä asevelvollisuuslaista. Itsenäisyysvaivat vahvistuivat. Syntyi *Jääkäri*liike, joka oli ylioppilaspireissä vuoden loppupuolella 1914 käynnistynyt ja Jääkäripataljoona 27:n muodostumiseen johtanut aktivistien aloite. Sen seurauksena noin 3000 nuorta suomalaista matkusti salateitse Saksaan saamaan sotilaskoulutusta keisarillisessa armeijassa.

### **Suomen julistautuminen itsenäiseksi ja Vapaus**sota

Venäjällä tapahtui maailmansodan ollessa vielä käynnissä 1917 kaksi vallankumousta, Kerenskyn johdolla tehty maaliskuun vallankumous ja Leninin johdolla tehty bolshevikien vallankaappaus lokakuussa. Tsaarinvalta kaatui ja Suomen eduskunta ryhtyi valmistelemaan Suomen itsenäistymistä ja vanhan hallitusvallan korvaamisella uudella. Värikkäiden ja sekavienkin vaiheiden jälkeen P.E. Svinhufvudin johtama senaatti julisti Suomen itsenäiseksi 6.12.1917. Eduskunta vahvisti julistuksen 3 päivää myöhemmin. Itsenäisyys ei kuitenkaan toteutunut julistautumalla itsenäiseksi. Tarvittiin ulkovaltojen tunnustus. Tärkein ulkovalta oli vanha isäntämaa Venäjä. Svinhufvud matkusti Pietariin ja sai siellä kansankomissaarien neuvoston hyväksynnän Suomen itsenäisyydelle 31.12.1917, jolloin asiakirjan allekirjoittivat Lenin ja Stalin. Leninillä oli tosin ketunhantä kainalossa. Hän mielestään vain ”lainasi” itsenäisyyden Suomen porvaristolle odottaen, että sosiaalidemokraatit olisivat panneet vallankumouksen pystyyn Venäjän mallin mukaan. Vallankumousta ei tullut ja siitä Lenin moitti Suomen sosiaalidemokraatteja. YVA-aikainen historiankirjoitus korosti, että Lenin ”lahjoitti” itsenäisyyden Suomen kansalle.

Näinhän ei tietenkään ollut, mutta Kekkonen ovelana miehenä tarttui asiaan tausta-ajatuksenaan, että ei sellaista asiaa voi ottaa pois, jonka on antanut suorastaan pyhimykseksi julistettu bolshevikki-ikoni. Vähin erin itsenäisyyden tunnustukset tulivat muiltakin ulkovalloilta.

Mutta ”*olot Suomessa muuttuivat kataliksi*”, kuten Iso-Antti Härmästä lauloi. Järjestysvaltaa ei enää ollut. Maassa olevasta venäläisestä sotaväestä oli vallankumouksen ja ”svobodan” huumassa tullut ryösteleviä ja murhaavia joukkioita. Kansa oli jakautumassa kahtia, punaisiin ja valkoisiin. Kummatkin alkoivat muodostaa järjestyskaarteja, punaiset punakaarteja ja valkoiset suojeluskuntia. Kummatkin syyllisyydet laittomuuksiin jo ennen sisällissodan alkamista.

Sosiaalidemokraattisen puolueen toimeenpanevan komitean kokouksessa voitti Otto-Ville Kuusisen johdolla toiminut jyrkkä vallankumouksellinen siipi Väinö Tannerin maltillisten jäädessä vähemmistöksi. Sota alkoi, jolloin Etelä-Suomi jäi punaisten haltuun ja Pohjanmaa sekä Pohjois-Suomi valkoisille. Venäjän vallankumoukselliset tukivat punaisia ja valkoisten avuksi tuli paitsi jääkärit Saksasta, niin myöskin Saksan Itämeren divisioona. Sota alkoi 27.1.1918 ja päättyi 15.5.1918 Mannerheimin johdolla valkoisten voittoon. Punaisten voittaessa Suomi olisi epäilemättä liittynyt tai liitetty Neuvostoliittoon. Kuitenkin sodan seuraukset vankileireineen ja teloituksineen tahrasivat Suomen mainetta ja aiheuttivat pitkäaikaisen kipupisteen kansakunnan muistiin.

### **Kuningaskunta, tasavalta ja poliittiset ääriliikkeet**

Sodan päätyttyä valtionhoitajana oli ensi Svinhufvud ja sen jälkeen Mannerheim. Ensimmäisessä presidentinvaalissa 1919 Ståhlberg voitti Mannerheimin. Sitä oli edeltänyt surkukupaisa kuningasseikkailu, kun Suomen monarkistit Svinhufvudin ja Paasikiven johdolla olivat hankkimassa Suomeen kuningasta Saksasta. Keisari Vilhelm II ei luvannut poikaansa tähän tehtävään ja valituksi tuli Hessenin prinssi Karl Friedrich. Tämä lupautui jo tehtävään ja olisi hallinnut kuninkaana nimellä Väinö I. Saksa kuitenkin romahti syksyllä 1918 ja maailmansota loppui. Väiski ymmärsi kieltäytyä ja Suomi aloitti taipaleensa vakaasti tasavaltana valtionhoitaja Mannerheimin hyväksytyä uuden tasavaltaisen hallitusmuodon. Se oli onnistunut laki, mutta epäonnistunut lainsäädännöllinen toimenpide oli kieltolain säätäminen 1919. Se ei yhtään vähentänyt juopottelua, päinvastoin. Pirtua virtasi Virossa ja muikin rikollisuus kuin salakuljetus rehotti. Kieltolaki oli voimassa vuoteen 1932.

Tarton rauha 1920 lopetti vihollisuudet Neuvosto-Venäjän kanssa ja rajat määriteltiin. Suomi sai historiansa parhaat rajat. Kommunistit olivat tulleet näkyvästi valtiolliseen elämään ja heidän toimintansa oli räikeää. Vastapainoksi syntyi Lapuan Liike, joka otti mallia Mussolinin fasisteista. Vastakkainasettelu synnytti kommunistilait, jotka estivät kommunistien valtiollisen toiminnan. Lapuan Liike syylistyi lukuisiin laittomuuksiin mm. henkirikoksiin ja ns. muilutuksiin. Lapuan Liike oli vahvimmillaan järjestäessään 1930 talonpokaismarssin Helsinkiin. Liike tuli kuitenkin tiensä päähän Mäntsälän epäonnistuneen kapinan 1932 jälkeen. Kapinan lopettamisessa oli presidentti Svinhufvudilla ratkaiseva osuus. Lapuan Liikkeen jälkiä seurasi IKL, jolla oli parhaimmillaan huomattava edustus myös eduskunnassa. IKL oli äärioikeistolainen, kansallismielinen liike, joka otti mallia Hitlerin Saksasta ja kansallissosialismista.

Suomi oli 1920 ja 1930 luvuilla urheilun suurvalta. Huippu-urheilijamme tekivät suorituksillaan maata tunnetuksi ja niistä mitalimääristä, joita sen ajan urheilijamme voittivat, ei tänään voisi edes uneksia. Olympialaisten piti olla Helsingissä 1940, sota siirsi ne vuoteen 1952. Sodanjälkeisinä vuosikymmeninä urheilutoimintaan tuli lisää uusia maita ja harrastajia, joten kilpailu kiristyi. Samoin on tullut paljon uusia lajeja ja urheilumuotoja, jotka kilpailevat harrastajista.

Suomi oli kehittynyt ja vaurastunut maailmansotien välisenä aikana. Kaupungeissa elintaso oli noussut ja asunto-olosuhteet parantuneet. Maaseutuväen tilattoman väestön asema parani ratkaisevasti ”Torpparilain” 1922 ns. Lex Kallion säätämisen myötä. Sota kuitenkin pysähdytti kehityksen.

### **Kohti Talvisotaa**

Svinhufvudilla oli yksi sokea piste ja se oli suhtautuminen sosiaalidemokraatteihin. Hän ei nimittäin katsonut demareita hallituskelpoisiksi, vaikka meillä oli ollut jo 20-luvulla Väinö Tannerin johtama sosiaalidemokraattinen vähemmistöhallitus. Kun Kyösti Kallio valittiin Svinhufvudin jälkeen 1937

presidentiksi ja hän nimitti oitis Maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien punamultahallituksen. Se oli ratkaisevan tärkeä toimenpide kansakunnan eheytymistä ajatellen ja vaikutti varmasti osaltaan siihen, että syntyi Talvisodan henki ja koko kansan halu puolustaa maata NL:n hyökätessä Suomeen 1939. Maanpuolustushengen luomisessa sekä sotataitojen harjoittamisessa ja kehittämisessä oli Suojeluskuntajärjestöllä ratkaiseva merkitys.

## **Talvisota**

Toinen maailmansota alkoi Saksan hyökätessä Puolaan 1.9.1939. NL oli koko edeltävän kesän käynyt yhteistyöneuvotteluita vuoroin Länsivaltojen ja Saksan kanssa. Tyrmistys oli suuri ja kommunisteille hirvittävä shokki, kun Saksa ja NL solmivat 23.8.1939 yhteistyösopimuksen, ns. Molotov-Ribbentrop-sopimuksen. Sopimus käsitti maiden välisen etupiiriin, jolloin NL:n etupiiriin tulivat Baltian maat ja Suomi. NL kutsui Baltian maat vuorollaan ja Suomen viimeisenä neuvotteluihin Moskovaan. Baltian maat taipuivat NL:n esittämiin vaatimuksiin sotilastukikohdista. Suomi ei sitä tehnyt ja NL aloitti sodan 30.11.1939 syyttäen valheellisesti Suomea provokaatiosta ns. Mainilan laukauksista, jotka he olivat itse ampuneet.

Suomen armeija oli huonosti varustautunut. Huolimatta Puolustusneuvoston puheenjohtajan Mannerheimin vaatimuksista varustehuolto ja asehankinnat oli laiminlyöty. 30-luvun sinisilmäiset poliitikkomme eivät uskoneet sotaan. Mannerheim suostui kuitenkin ylipäälliköksi ja huonoista lähtökohdista huolimatta armeijamme pystyi pysäyttämään Puna-armeijan hyökkäyksen ja taistelemaan kunniakkaasti 103 päivää. Puna-armeijan tavoitteena oli katkaista Suomi Oulun korkeudelta ja luovuttaa valloitettu Suomi Stalinille 60-vuotislahjaksi. Ei onnistunut. Suomalaisia sotilaita kaatui Talvisodassa 27.000 ja tuhat siviiliä. NL:n tappioista ei ole saatu luotettavaa tietoa, mutta Puna-armeijan sotilaita kylmeni moninkertainen määrä taisteluissa Karjalan Kannaksella, Laatokan Karjalassa ja Kainuussa, missä dramaattisin oli ukrainalaisen 44. divisioonan täydellinen tuho Raatteen tiellä.

Surkukupaisa episodi oli NL:n aivan sodan alussa perustama Terijoen hallitus pääministerinä Otto-Ville Kuusinen. NL sanoi irti diplomaattiset suhteet Suomen kanssa ja teki valtiosopimuksen Kuusisen kommunistiemigranteista Terijoella muodostetun kansanhallituksen kanssa. Kyseessä oli NL:n puolelta karkea virhearviointi ja Suomessa Terijoen hallitukselle lähinnä naureskeltiin. NL pistikin ennen rauhanneuvotteluita Kuusisen hallituksen hyllylle.

Apua tuli eniten Ruotsista, vapaaehtoisia prikaatin verran, lentolaivue sekä materiaalista apua. Muualta tuli enimmäkseen sympatiaa ja toisaalta myös kannustusta Stalinille. Sodan loppuvaiheessa Suomi sai kuitenkin arvokasta tukea Länsivalloilta, Englannilta ja Ranskalta. Nämä suunnittelivat noin 50.000 miestä käsittävän interventioarmeijan lähettämistä Suomen avuksi. Priimusmoottorina toimi Ranskan pääministeri Eduard Daladier. Hanke oli täysin epärealistinen ja makasi tyhjän päällä. Churchill tunnustikin sodan jälkeen, että ensisijaisena tarkoituksena oli ottaa haltuun Ruotsin malmikentät, jolloin Suomen auttaminen olisi ollut sivuseikka. Tämä virtuaalinen apu kuitenkin auttoi, kun Stalin uskoi Länsivaltojen olevan tosissaan. Stalin suostui tekemään rauhan, mikä tuli Suomen kannalta viime tipassa. Stalin ei halunnut sotaan Länsivaltojen kanssa. Moskovassa 13.3.1940 solmitun rauhan ehdot olivat ankarat. Suomi menetti Karjalan Kannaksen, Laatokan Karjalan, Sallan, Suomenlahden saaret ja Hanko piti vuokrata 50 vuodeksi. Suomi kuitenkin selvisi itsenäisenä valtiona ja Talvisotaa voikin pitää Suomen toisena Vapausotana.

## Välirauha 1940-1941 ja Jatkosota

Välirauha 1940-1941 oli levotonta aikaa. NL painosti monin tavoin, jolloin räikein tapaus oli matkustajakone Kalevan alasampuminen Suomenlahdella. Staliniä kuitenkin korpesi, että tuli tehtyä rauha Suomen kanssa liian heppoisin perustein ja maa jäi valloittamatta. Hän lähetti marraskuussa 1940 Molotovin Berliiniin hakemaan Hitlerin hyväksyntää hoitaa Suomen asia loppuun. Tuuli oli jo kuitenkin kääntynyt ja lupaa ei herunut. Hitler suunnitteli jo sota NL:a vastaan ja kaavaili siihen Suomea myötäsotijakseen. Saksa myi Suomelle aseita ja solmittiin saksalaisten joukkojen kauttakulkusopimus. NL:n uhka Suomelle oli kuitenkin todellinen ja Suomi oli siten valinnan edessä, Hitler tai Stalin. Arpa lankesi ensinmainittuun ja Suomi lähti kesäkuussa 1941 Saksan rinnalla sotaan NL:a vastaan. Alkoi Jatkosota. Vuoden loppuun mennessä oli kaikki Talvisodassa menetetyt alueet vallattu takaisin ja edetty Itä-Karjalassa Petroskoin ja Karhumäen tasalle. Lisäksi venäläiset oli ajettu Hangosta pois. Alkoi asemasodan aika ja rintamat juutuivat paikalleen 3,5 vuodeksi.

Suursota Euroopassa oli keväällä 1944 etenemässä loppuaan ja Saksan vääjäämätöntä tuhoa kohti. NL painoi idästä päin Saksan armeijoita kohti Keski-Eurooppaa ja Berliiniä ja Länsivallat suunnittelivat Normandiaan maihinnousua, mikä sitten alkoi 6.6.1944. Stalin päätti kuitenkin hoitaa välillä Suomen pois tieltä. NL aloittikin 9.6.1944 massiiviset sotatoimet Karjalan Kannaksella. Suomen armeija joutui ankarista torjuntataisteluista huolimatta perääntymään Kannaksella aina Vuokselle saakka. Siihen Puna-armeijan hyökkäys saatiin pysähtymään Itä-Karjalasta tuotujen joukkojen avulla. Tärkeää oli myös Saksan sotilaallinen apu, jota saatiin Ryti-Ribbentrop sopimuksen nojalla. Ryti teki isänmaallisen teon, kun hän omissa nimissään allekirjoitti sopimuksen, että Suomi ei irroittaudu sodasta ilman Saksan suostumista. Ilman tätä sopimusta ei apua olisi tullut. Mannerheim sanoi sitten presidentiksi tultuaan tämän sopimuksen irti. Torjuntavoitot, joista Tali-Ihantala on tunnetuin, saivat Stalinin vakuuttuneiksi, että kannattaa jättää nuo jäärapaiset suomalaiset rauhaan ja alkaa siirtää joukkoja Berliiniä kohti. Viimeinen pisara lienee ollut selkäsauna Ilomantsissa, missä Puna-armeijan tavoitteet jäivät saavuttamatta. Ehkäpä hillitsevä tekijänä Stalinin hyökkäyshaluille oli myös tietoisuus Salpalinjasta, Kymijoen suulta alkavasta ja aina Sallaan saakka ulottuvasta vahvasta puolustuslinjasta. Salpalinja rakentaminen oli aloitettu Välirauhan aikana, se oli miehittämätön, mutta armeija olisi voinut vetäytyä sinne, mikäli Karjalan rintama olisi murtunut.

Sotatoimet Suomen rintamalla laantuivat elokuun aikana ja välirauha allekirjoitettiin 19.9.1944. Samat alueet menetettiin kuin Talvisodassa ja lisäksi Petsamo. Tällä kertaa piti vuokra-alueeksi luovuttaa Porkkala. Välirauhan ehdoista kiusallisin oli vaatimus saksalaisten internoinnista. Koko Jatkosodan ajan oli Pohjois-Suomessa ollut 220.000 saksalaista sotilasta, jotka hoitivat maamme puolustuksen noin puolella rajan pituudesta. Nyt piti aseet kääntää entistä aseveljeä vastaan. Saksalaiset saatiin ajettua kevääseen 1945 maasta Kilpisjärven kautta, jolloin Lapin sota ja Toinen maailmansota Suomen osalta päättyi. Perääntyessään saksalaiset katkeroituneina polttivat suuren osan Lappia. Rauhanneuvotteluita oli yritetty käynnistää jo helmikuussa 1943 sekä keväällä 1944. Yritykset kariutuivat Suomen vaatimukseen 1939 rajoista sekä pelkoon saksalaisten reaktiosta, sillä Saksa oli silloin vielä voimissaan, vaikka loppu jo hämmöttikin. On myös huomioitava, että koko Jatkosodan ajan oli Suomen sekä sotatarvike- että elintarvikehuolto Saksan varassa.

Suomen armeijan vahvuus oli Jatkosodassa 530.000, saksalaisia oli pohjois-Suomessa 220.000 ja lisäksi armeijassa palveli 7000 lähinnä ruotsalaisia vapaaehtoisia. Suomalaisia kaatui 63.000, ja saksalaisia 14.000. Lisäksi tulevat haavoittuneet, kadonneet ja sotavangiksi jääneet. Kokonaisuutena Talvisota ja Jatkosota yhteenlaskien kaatui Suomen puolella taistelleita noin 100.000. Luku on pieni suurvaltojen valtaviin miehistötappioihin verrattuna, mutta olihan Suomen



resurssitkin pienemmät. Siviiliuhrit, huolimatta Helsingin pommituksista alkuvuodesta 1944, jäivät pieniksi.

### **Välirauha ja sotakorvaukset**

Sodan päätyttyä Mannerheimin voimat olivat lopussa. Hän luopui 1946 presidentin tehtävistä ja tilalle tuli Paasikivi. Sodan jälkeen edessä oli valtava jälleenrakennustyö, sotakorvaukset ja 400.000 karjalaisen asuttaminen Kanta-Suomeen. Suomeen rakennettiin yli 150 000 uutta kotia ja raivattiin 150 000 hehtaaria uutta peltoalaa. Näin saatiin siirtoväki ja maata kaivanneet rintamamiehet hieman karkeasti ilmaisten ”sidottua turpeeseen” ja vältettiin välitön radikalisoitumisen vaara. Kommunistit olivat tulleet ulos koloistaan ja tulivat lähivuosikymmeninä muodostamaan maassa sekä parlamentaarisen että pelätyn ulkoparlamentaarisen voimatekijän. Valtiollinen poliisi VALPO oli joutunut kommunistien käsiin. Mitään kommunistikaappausta ei kuitenkaan tullut. Kommunistit hävisivät 1948 vaaleissa ja K. A. Fagerholmin sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallitus otti ohjat käsiinsä. VALPO lakkautettiin ja tilalle tuli SUOPO.

Liittotuneiden valvontakomissio saapui Suomeen 1945 ja poistui 1947. LVK valvoi välirauhan sopimuksen täytäntöönpanoa ja sotkeutui melkein kaikkeen mahdolliseen. Laajamittainen pääesikunnan upseerien sodan lopussa organisoima asekatkenta paljastui 1945. LVK painosti ja seurasi oikeudenkäyntiä, jossa noin 1500 henkilöä tuomittiin. Asekatkenta lienee kuitenkin ollut aiheellinen viesti Kremliin, että täältä tarpeen tullen pesee jälleen. Toinen mieliä kuohuttanut oikeudenkäynti oli sotasyllisyysoikeudenkäynti, jolloin taannehtivan lain perusteella tuomittiin 8 sodanaikaista politikkoa presidentti Ryti etunenässä eripituisiin vankeusrangaistuksiin, syynä sodan aloittaminen ja rauhan vastustaminen sodan kuluessa. Huomionarvoista on, että Mannerheim ei saanut syytettä. Syytteiden laatiminen on varmasti vaatinut runsaasti mielikuvitusta.

Sotakorvaukset olivat ankarat, arvoltaan 300 milj. dollaria vuoden 1938 kurssin mukaan. Ilman USA:sta ja Ruotsista saatujen raaka-aineiden, laitteiden ja lainarahoituksen apua sotakorvauksista tuskin olisi selvitty. Sotakorvaukset sisälsivät suuren määrän metalliteollisuuden tuotteita, etupäässä laivoja. Tämä asetti suuria vaatimuksia metalliteollisuuden, erityisesti telakkateollisuuden kehittämiseksi. Toimitetut määrät olivat niin suuria, että esimerkiksi 15 telakalla rakennetuista yli 500 laivasta olisi muodostunut yli 30 kilometriä pitkä yhtenäinen laivajono. Rautatiekuljetuksiin tarvittiin yhteensä 345 000 junavaunua. Sotakorvaustavaran tuotantoa valvoivat neuvostoliittolaiset tarkastajat, jotka huolehtivat tiukasti tavaran laadusta. Sotakorvaukset saatiin suoritettua 1952, jolloin Helsingissä oli Olympialaiset.

Huolimatta sotakorvaustenkin vaatimasta teollisuustuotannon kehittämisestä oli Suomi vielä 50-luvulla maatalousmaa, jonka väestöstä 60 % sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Kun kirjoitin ylioppilaaksi 1954, en ainekokeessa meinannut löytää kiinnostavaa aihetta. Sitten kirjoitin vastentahtoisesti aiheesta ”Maaltapaon ongelma”. Ylioppilastutkintolautakunta arvioi kyhäelmäni cum laude approbaturin arvoiseksi. Maaltapako oli silloin todellinen ongelma, mutta pian oltiin päinvastaisessa tilanteessa, sillä maaseudulla alkoikin olla liikaväestöä, joka sitten sankoin joukoin muutti kaupunkiin sekä Ruotsiin sen teollisuuden palvelukseen.

### **YYA-sopimus**

Suomi joutui tekemään 1948 NL:n kanssa Ystävyys-, yhteistyö- ja avunantosopimuksen, YYA-sopimuksen. Sopimus oli lievempi, kuin millaisen muut Saksan rinnalla sotineet maat joutuivat tekemään. Se oli kuitenkin uhkana aina NL:n loppumiseen 1991 saakka. Oli läheltä piti tapauksia, joista tunnetuin ja vakavin oli 1960 Noottikriisi. Uhkana oli, että NL ryhtyy vaatimaan sotilaallisia

konsultaatioita. Valtionjohto Kekkonen johdolla yritti epätoivon vimmallalla vakuutella, että Suomi on puolueeton maa. Siihen uskoi, kuka halusi, mutta tosiasiasa Suomi ei ollut YYA:n aikana puolueeton valtio, vaan käytännössä sotilasliitossa NL:n kanssa. Uhkaava oli myös ns. ”Yöpakkaskriisi 1958” sekä marsalkka Ustinovin vaatimat yhteiset sotaharjoitukset 1978.

Paasikiven aika päättyi 1956, jolloin myös Porkkala saatiin takaisin. Presidentiksi valittiin Kekkonen, joka hallitsi maata neljännesvuosisadan. Kekkonen oli voimiensa päivinä suvereeni maan johtaja, ulkopolitiikan taitaja, joka taitavasti tasapainoili idän ja lännen välillä. Hallitukset olivat kuitenkin yleensä lyhytikäisiä ja parlamentarismi rämettyi. Presidentillä oli vielä tuolloin oikeus hajottaa eduskunta. Itään kumartelulle keksivät sakasalaiset herjan Finlandisierung, suomettuminen. Tehtaankadun emissaarit saivatkin kohtuuttoman vaikutusvallan myös Suomen sisäpolitiikkaan. Mutta huolimatta siitä, vaikka poliittisen johtomme toiminnalle ei kaikissa suhteissa voikaan antaa kovin korkeita tyyllipisteitä, Suomi kuitenkin kehittyi ja lännettyi, ja pystyttiin torjumaan NL:n liian pitkälle menevät lähentelyt. Oltiin silti kaltevalla pinnalla ja NL:n romahtaminen sekä presidentin vaihdos tulivat sopivaan aikaan.

### **Suomen kehittyminen ja Koiviston aika**

Suomen kauppa NL:oon oli sotakorvausten jälkeen enimmäkseen clearig-kauppaa, siis tavaranvaihtoa, mikä yleensä oli kannattavaa. Myös suurprojektit Svetogorsk ja Kostamus olivat suomalaisille kannattavia ja tarjosivat työtä suurelle joukolle suomalaisia erilaisissa tehtävissä. Suomelle oli myös tärkeää, että kauppayhteydet länteen pidettiin auki ja niitä kehitettiin. Liittyminen ensin EFTA:an ja sitten EU:hun olivat siten ensiarvoisen tärkeitä länsikauppaa ajatellen. Puolustusvoimien hankinnat piti NL:n aikana suunnata NL:oon ja Britanniaan, mutta NL:n poistuminen kuvioista ja presidentti Koiviston sanottua irti Pariisin rauhansopimuksen asekauppoja koskevat artikkelit, muutti tilanteen ja Hornetit voitiin ostaa USA:sta.

Suomen kehitystä Toisen maailmansodan jälkeen voidaan pitää menestystarinana. Köyhästä maatalousvaltaisesta maasta on kehittynyt vauras teollisuusmaa ja pohjoismainen hyvinvointivaltio, joka luetaan maailman vakaimpien valtioiden joukkoon. Jukka Pesu tiivistää Suomen menestystarinan Kanavassa seuraavasti: ”*Suomen tarina on menestymisen ja selviytymisen yhdistelmä, jossa kylmän turvallisuuspolitiikan rinnalla on tarvittu kansalaisten uskoa hyvinvointivaltion tarjoamiin mahdollisuuksiin*”.

Metsäteollisuus oli ennen sotia tärkein teollisuushaaramme. Sodan jälkeen siihen rinnalle tuli metalliteollisuus ja 1980-luvulla IT-teollisuus. Nämä kolme ovat edelleen vientiteollisuutemme tukipylväitä huolimatta Nokian toiminnan muotoutumisesta uudelleen matkapuhelinteollisuuden loputtua.

Mauno Koiviston aikakaudella siirryttiin normaaliin parlamentarismiin. Hallitukset istuivat koko vaalikauden ja Koivisto itse pani alulle presidentin valtaoikeuksien kaventamisen. Kun vihollisuudet rintamalla loppuivat välirauhan solmimiseen 19.9.1944, nousi pikakiväärin mies, alikersantti Mauno Koivisto juoksuhaudastaan ja tuumasi, että täytyy olla muitakin tapoja hoitaa naapuruussuhteita.

Se oli osuvasti fundeerattu, mutta kuitenkin on syytä muistaa, että maanpuolustuksesta on pidettävä huolta, eikä valtiojohtomme pidä sortua 30-luvun politiikkojemme sinisilmäisyyteen. Kenraali Adolf Ehrnrooth totesi aikanaan, että ”*Suomi on hyvä maa ja sitä kannattaa puolustaa. Eikä sitä puolusta muut, kuin suomalaiset itse*”.

Presidentti Mauno Koivisto kuoli vuosi sitten 12.5.2017. Hienossa muistopuheessaan Suurkirkossa presidentti Sauli Niinistö lausui ”*Muistella nyt häntä on kuin onnistuneen Suomen tarina samalla liikkuisi kuvina silmien editse*”.

Hyvät ystävät, lopetan tähän.

Kiitoksia mielenkiinnosta!